

ін.] – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – Ч. 2. – 195 с. 2. *Довбищенко М. В.* Політичні ідеї галицьких ідеологів національного відродження. Історія української політичної думки: навч. Посб. / М. І. Обушний, Т. С. Воропаєва, І. М. Грабовська та ін.; за заг. ред. М. І. Обушного. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 479 с. 3. *Середа О. В.* Москвофільство // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2010. – 728 с.: іл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Moskvofilstvo>. 4. *Сніцарчук Л. В.* Москвофільська преса в Галичині міжвоєнного періоду: тематико-типологічні аспекти // Електронна бібліотека Інституту журналістики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2027>. 5. Історія української політичної думки: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / [за ред. М. І. Обушного]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр

«Київський університет», 2013. 6. *Василик І. Б.* Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР: монографія / І. Б. Василик. – К.: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. – 176 с. – С. 59. 7. *Аркуша О.* Український національно-політичний рух у Галичині наприкінці 80-х років XIX ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 1997. Вип. 3–4. 8. *Цюльнер Е.* Історія Австрії / Пер. з нім. Роман Дубасевич, Христина Назаркевич, Анатолій Онишко, Наталя Іваничук. – Львів: Літопис, 2001. – 712 с. 9. *Василик І. Б.* Стратегія і тактика діяльності української фракції у Державній раді Австро-Угорщини (1907–1918) // «Дні науки філософського факультету – 2013», Міжн. наук. Конф. (2013; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2013», 16–17 квітня 2013 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч. 2. – С. 235–237.

УДК 811.161

Олена Газізова

Формування патріотизму сучасної молоді: українознавчий підхід

У статті розкрито роль українознавства як головної складової всіх освітніх галузей і окремої навчальної дисципліни для формування патріотизму підростаючого покоління на засадах духовних цінностей українського народу, оптимізації розвитку громадянської культури молоді на сучасному етапі розвитку української держави.

Ключові слова: українознавство, патріотизм, підростаюче покоління, освіта, виховання.

Olena Gazizova

Upbringing of Patriotism by Modern Youth: Approach in the Ukrainian Studies

The role of Ukrainian studies as the main component of all educational areas and a separate discipline in the upbringing of patriotism by the younger generation on the basis of the Ukrainian people spiritual values as well as the improving of civil youth culture on the modern stage of the Ukrainian state development is revealed in the article.

Keywords: Ukrainian Studies, Patriotism, Younger Generation, Education, Upbringing.

Елена Газизова

Формирование патриотизма современной молодежи: украиноведческий подход

В статье раскрыта роль украиноведения как главной составляющей всех образовательных сфер и отдельной учебной дисциплины для формирования патриотизма подрастающего поколения на основе духовных ценностей украинского народа, оптимизации развития гражданской культуры молодежи на современном этапе развития украинского государства.

Ключевые слова: украиноведение, патриотизм, подрастающее поколение, образование, воспитание.

У сучасних умовах воєнно-політичної кризи в Україні особливо актуально постало питання національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

Мета статті полягає у розкритті сутності та шляхів формування патріотизму підростаючого покоління як актуальних проблем теоретичного і прикладного українознавства

Філософсько-політологічна та педагогічна наука трактує патріотизм (від грецького *patris* – батьківщина, вітчизна) як усвідомлену й діяльну любов до своєї Батьківщини, відповідальність за її долю і готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовідданно боронити здобутки свого народу [12, с. 471].

Багатогранні аспекти патріотичного виховання особистості знайшли своє відображення у працях педагогів Х. Алчевської, Г. Ващенка, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги. Значний внесок у висвітлення проблеми розвитку патріотизму, національної свідомості особистості зробили праці І. Бега, Н. Косарева, І. Підласого, М. Рагозіна, Г. Сороки, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської та інших.

Патріотизм виступає джерелом духовних і моральних сил суспільства, гарантом його здоров'я і життєстійкості. В. А. Кротюк, аналізуючи наявні наукові підходи до дослідження патріотизму, дає визначення поняття «патріотизм» та його інтерпретації у сучасному науковому дискурсі: «Патріотизм – одна з найзначущих цінностей, притаманних усім сферам суспільства і держави, є найважливішим духовним надбанням особистості, характеризує вищий рівень її розвитку і виявляється в активно-діяльній самореалізації на благо Вітчизни. Патріотизм уособлює любов до своєї Вітчизни, причетність до її історії, культури, досягнень, становить духовно-моральну основу особистості, що формує її громадянську позицію і потребу в гідному, самовідданому, жертвованому служінні Батьківщині. Патріотизм є своєрідним фундаментом суспільного і державного будівництва, ідеологічним підґрунтям його життєздатності, однією з першословних умов ефективного функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів» [7, с. 57].

Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань неможливо відокремити від складного цілісного процесу формування особистості. Патріотичне становлення індивіда, підкреслює Р. Петронговський, відбувається як двоєдиний процес: на психологічному рівні це – формування уявлень, почуттів, звичок, настроїв та прагнень; на ідеологічному –

формування патріотичної свідомості, ідей, поглядів і переконань [9, с. 2].

О. Вишневський виділяє три етапи розвитку патріотичної свідомості людини:

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є основою, фундаментом патріотичного виховання. Він припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. На цьому етапі формується почуття патріотизму.

2. Етап національно-політичного самоусвідомлення припадає на підлітковий вік, коли дитина з лона сім'ї та школи переходить у громадське середовище. На цьому етапі відбувається приєднання юнацтва до різноманітних дитячих і молодіжних громадських, політичних організацій і об'єднань, які в змозі допомогти виховати сьогоднішнього школяра, завтрашнього громадянина України.

3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами даного етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації [2, с. 60].

Таким чином, проходження даних етапів свідчить про громадянсько-патріотичну зрілість людини.

Г. Ващенко визначив такі форми патріотизму, як стихійний, несвідомий і свідомий. Особливу роль вчений надавав несвідомій любові до Батьківщини, яка полягає в тому, що людина органічно зростає з рідною природою, своїми земляками, в першу чергу, зі своєю родиною й сусідами, національними традиціями, світоглядом і мовою. Ця любов, будучи навіть стихійною, несвідомою, часто досягає великої напруженості, що особливо виявляється тоді, коли людина переселяється у чужі краї. Ця любов стає ґрунтом свідомої любові до Батьківщини, справжнього патріотизму [1, с. 184–185].

Здійснення системного національно-патріотичного виховання є однією з головних складових національної безпеки України. Тому головним завданням сучасної освіти постає оптимізація роботи з національно-патріотичного виховання учнівської молоді. Серед головних причин воєнно-політичної кризи на Сході та Півдні України політологи вважають гуманітарні проблеми, зокрема недостатню присутність української мови, культури у даних регіонах, неефективну систему національно-патріотичного виховання, яка часто зводилася до формальних, а не реальних заходів, у навчальних закладах різних типів тощо. Тому перед державою гостро постало питання пошуку ефективних форм і засобів патріотичного виховання молоді. Протягом 2014–2015 рр. було прийнято ряд актуальних документів у сфері виховання підростаючого покоління. Зокрема, у «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України 16 червня 2015 р. № 641, вказується, що нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості [13].

При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

У Концепції акцентується увага, що в часи воєнної загрози пріоритетною складовою патріотичного виховання є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на фор-

мування у зростаючій особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військову професію, проходити службу у Збройних силах України як особливому виду державної служби [13].

В Указі Президента України № 334/2015 від 12 червня 2015 р. «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» міститься план дій із забезпечення системної взаємодії державних органів з громадськістю у питаннях, пов'язаних із національно-патріотичним вихованням дітей та молоді на прикладах героїчної боротьби українського народу за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України.

Зокрема, Указом передбачено Кабінету Міністрів України за участю Національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України ужити заходів щодо осучаснення роботи навчальних закладів, музеїв, бібліотек, клубів, інших закладів культури з національно-патріотичного виховання, активного залучення ними дітей та молоді до вивчення історії та культури України, подвигів борців за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, її демократичний вибір [17].

У методичних рекомендаціях з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 р. за № 1/9–614 зазначається: «У сучасних суспільно-політичних умовах, коли Україна ціною життя Героїв Небесної Сотні, зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває патріотичне виховання дітей та учнівської молоді» [14].

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність усіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [13].

Я. Калакура стверджує, що у вихованні українського патріотизму, опрацюванні наукових методик цього процесу колосальна роль належить українознавству, всьому циклу українознавчих дисциплін, насамперед їх історичному сегменту, знанням з української і зарубіжної історії, в яких закладено національно-патріотичні традиції українського народу, які передаються від покоління до покоління [5, с. 223].

Виходячи із нових концептуальних положень і завдань сучасної освіти, особливої актуальності набуває впровадження у загальноосвітні і вищі навчальні заклади курсу «Українознавство», який дасть можливість на основі синтезу з різних галузей знань про Україну та світове українство сформувати у свідомості підростаючого покоління цілісний часопросторовий образ Батьківщини. П. Кононенко наголошує на особливій ролі українознавства у сфері виховання «...тільки воно може дати цілісний часопросторовий об-

раз України і тим самим сформувати цілісний світогляд як патріотичний ідеал людини. Учні не варто закликати бути патріотами – їм необхідно всебічно показати, за що її можна любити й пишатися тим, що ти є її сином» [6, с. 22].

Тому головним завданням українознавства як навчально-виховного предмета є виховання патріота, громадянина української держави, свідомого державотворця, творчої особистості, яка співпрацюватиме зі світом на засадах кооперації, буде здатна реалізувати своє власне покликання та реалізовувати покликання української нації [11, с. 3].

Курс «Українознавство» входить до варіативної складової навчального плану, тому вивчається в загальноосвітніх навчальних закладах як факультативний курс за вибором. Але нині актуальним є питання не лише вивчення українознавства як окремого предмета, а в першу чергу – українознавче наповнення всіх освітніх галузей. Учні необхідно вчити аналізувати, співвідносити події сучасності з історичним розвитком держави, а також розкривати історичну місію України, її інтеграцію та роль у світі.

Як зазначає Н. Мойсеюк: «Почуття патріотизму легше пробудити, якщо спрямувати увагу учня на реальні зміни, що відбуваються в його родині, рідному селі, місті. Отже, лише загострюючи почуття і спираючись на них, вихователі можуть підвести учня до дії» [8, с. 247].

У програмах з українознавства чітко простежується нахил до самопізнання та самотворення, що відрізняє їх від сучасного інформативно-компетентнісного підходу щодо вивчення більшості навчальних предметів. За своїм освітньо-філософським та виховним спрямуванням зміст навчального матеріалу ґрунтується на українській «філософії серця», відданості ідеалам активної людяності та патріотизму, що органічно поєднані з процесом пізнання роду, народу, рідної природи, мови, культури, доленосних етапів (фактів, імен, подій) історії народу та Батьківщини, етичних та естетичних настанов українців. Інтеграція різноманітних знань про Україну і світове українство у його часопросторових вимірах забезпечується завдяки наскрізним змістовим лініям природа – мова – історія – культура – ментальність [10, с. 185].

Отже, комплексне формування патріотизму можливе на шляху синтезу надбань галузевих наук, тобто з позицій інтегративної системи знань, якою є українознавство.

Формування патріотизму – це складний багатогранний процес, починаючи від народження дитини до повноліття, у якому активну участь повинна брати родина, держава, навчальний заклад. Він є невідривним від загального процесу виховання підростаючого покоління. І безумовно, що лише закликами до патріотизму і гаслами неможливо сформувати свідому любов до України, тому система роботи з національно-патріотичного виховання має бути спрямована на досконале вивчення героїчного минулого українського народу, самобутньої культури, ментальності тощо.

Як стверджує Я. Калакура, український патріотизм є, насамперед, категорія суспільної та індивідуальної свідомості, моралі і людських почуттів, соціальної психології, а тому його не можна розглядати у відриві від інших світоглядних і ціннісних орієнтирів, зокрема від почуття гордості за український народ і Україну, любові до неї, героїзму і вірності. Патріотизм – це і поважне ставлення до історії своєї країни, свого народу, його традицій, це і продукт історичного розвитку, життєдіяльності багатьох поколінь нашого народу [5, с. 223].

Таким чином, український патріотизм має стати провідною виховною ідеєю сучасної освіти, національно-патріотичне виховання – стрижнем усієї навчально-виховної роботи, оскільки педагогам належить виховати особистість, яка сумлінно виконує обов'язки громадянина, усвідомлює соціальні проблеми українського народу, має почуття гордості за свою державу. Українознавство як цілісна система знань про Україну в сучасних реаліях має стати основою для формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління, національного світогляду, патріотичних ідеалів.

1. Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті / Григорій Ващенко. – К.: «Школяр» – «Фада» ЛТД, 2003. – Т. 5. – 335 с.
2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання / О. Вишневецький. – Львів, 1996. – 233 с.
3. Вугрич В. П. До питання про природу і сутність патріотизму // Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: Матеріали звітної науково-практичної конференції. – К., 1999. – С. 8–12.
4. Зайченко І. В. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / І. В. Зайченко. – К.: Освіта України, 2006. – С. 256–415.
5. Калакура Я. Формування українського патріотизму: історичне та історіографічне підґрунтя // Українознавство. – 2008. – № 2. – С. 222–225.
6. Кононенко П. П., Кононенко Т. П. Українознавство ХХІ століття: проблеми методології і шляхи їх розв'язання / П. П. Кононенко, Т. П. Кононенко. – К.: НДІУ, 2008. – 40 с.
7. Кротюк В. А. Сучасні концепції дослідження патріотизму / В. А. Кротюк // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 5. – С. 52–58.
8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник. – 2-е вид. – К.: Грамна, 1999. – 350 с.
9. Петронговський Р. П. Поняття «патріотизм» у гуманітарних науках / Р. П. Петронговський // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.
10. Присяжна Т. Українознавство як комплексна дисципліна та філософія освітньо-виховного процесу // Українознавство. – 2015. – № 3 (56). – С. 183–189.
11. Програма для загальноосвітніх навчально-виховних закладів «Українознавство. 5–12 класи» / Національний науково-дослідний інститут українознавства МОН України / П. П. Кононенко, Л. Г. Касян, О. В. Семенюченко. – К.: Українське агентство інформації та друку «РАДА», 2008. – 56 с.
12. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
13. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osv%D1%96ti/konczepczija-naczionalno-patriotichnogo-vixovannya-ditej-ta-molodi.html>. – Назва з екрана. – Мова укр. (дата звернення: 12.05.2015).
14. Методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / лист Міністерства освіти і науки України від 27.11.2014 № 1/9–614 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-614.doc. – Назва з екрана. – Мова укр. (дата звернення: 12.05.2015).
15. Соціологічне опитування. Чи вважаєте Ви себе патріотом України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=932. – Назва з екрана. – Мова укр. (дата звернення: 12.05.2015).
16. 6 % українців не вважають себе патріотами, а 8 % і досі вагаються, – опитування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?6_ukrayintsiv_ne_vvazhayut_sebe_patriotami_a_8_i_dosi_vagayutsya_opituvannya&objectId=1318829. – Назва з екрана. – Мова укр. (дата звернення: 12.05.2015).
17. Указ Президента України № 334/2015 від 12 червня 2015 року «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/3342015-19131>. – Назва з екрана. – Мова укр. (дата звернення: 10.09.2015).